

Леанід Сіліч

ВОЎЧ

Скрозь смугу няўмольнага часу

гісторыка-прыгодніцкі раман

Усе правы абаронены. Ніякая частка гэтага выдання не падлягае адлюстраванню, капіяванню, захаванню ў базах дадзеных альбо пошукавых сістэмах, распаўсюджванню любымі магчымымі сродкамі і спосабамі без папярэдняга пісьмовага дазволу праваўладальніка.

Сіліч, Л.

Воўч. Скрозь смугу няўмольнага часу : гісторыка-прыгодніцкі раман / Леанід Сіліч. — Мінск : ІП А.М. Янушкевіч, 2017. — (Серыя «Электронная кнігарня»). — Электрон. тэкст. дан. (колькасць 0,4 Мб). — Лічбавае электрон. выд. — Загал. з тытул. экран.

ISBN 978-985-7165-52-0.

У перадлетапісны час на хвалі агульнага прасоўвання на поўнач дрыгавіцкае піянернае племя ўклінілася сярод яцвяскіх паселішчаў і прыжылося на прыгожай зямлі Панямоння каля вусця Маўчады, уступіўшы ў складаныя стасункі з мясцовымі плямёнамі, але не страціўшы сувязі з спрадвечна дрыгавіцкім Папрыпяццем, чэрпаючы адтуль упэўненнасць у сваіх сілах і беручы ўдзел ува ўсіх значных падзеях, датычных племяннога звяза дрыгавічоў. Не ўсім яцвягам да спадобы тое, што з прыходам новых пасяленцаў гэтыя землі пачалі паступова трапляць пад ушыў дрыгавіцкіх коняжаў. Яцвяскія кунігі з ліку непрымірмых песцяць надзею па хуткім часе вярнуць згублены кантроль над усім нёманскім водным шляхам. Усе людзі племені — ад старцаў да мальцоў, ад правадыроў да простых ваяроў і земляробаў, якія вялі і без таго цяжка, поўнае небяспек жыццё, — апынуліся ўцягнутымі ў кола адбывалых падзей.

© Леанід Сіліч, 2017

© Афармленне. ІП Янушкевіч А.М., 2017

© Распаўсюджванне. ТАА «Электронная кнігарня», 2017

Да чытача

Час няўмольны. У яго зманлівай смуге немагчыма разглядзець падзеі і людзей больш чым тысячагадовай даўніны такімі, якімі яны былі на самой справе. Гэта даўніна, да якой нават дакрануцца няпроста, бо ад цэлых стагоддзяў засталіся лічоныя рэчы, а і тыя ляжаць за шклом у музэях пад пільным вокам ахоўнікаў. А другія захаваны ў тоўстым пласце глебы, і толькі малая крыха іх будзе яшчэ калісьці знойдзена шукальнікамі – чорнымі або афіцыйнымі. А трэція загінулі альбо загінуць з-за нядбайнасці абыякавых людзей пад плугам трактара ці ў каўшы экскаватара. А чацвёртыя даўно з'ела іржа ці паглынуў тлэн. А пятыя патрапяць-такі выпадкова ў чалавечыя рукі, ды будуць адкінутыя па непатрэбе – далёка не ў кожнага наканечнік стралы альбо керамічны абломак збанка са старадаўняга гарадзішча выклікаюць душэўнае трымценне.

Нават калі засталіся звесткі ў летапісах, сагах, хроніках, то яны надта скупыя, асабліва аб жыцці простага чалавека — не князя або караля, а аратага, ваяра ці жанчыны, што спявала доўгімі вечарамі, падкручваючы верацяно. А ёсць жа і болей старадаўнія часіны, пра якія не гавораць нават летапісцы. Яшчэ цяжэй зразумець сэнс дайшоўшых да нас адтуль лягэнд, паданняў, былін, песень. Нават у дзяцячых гульнях захаваліся цяпер для нас ужо незразумелыя падзеі даўніны...

Ёсць яшчэ навуковыя метады – археалогія, тапаніміка, лінгвістыка... Яны шмат што могуць паведаць нават аб жалезным, нават аб каменным веку. Нізкі поклон навукоўцам і даследчыкам за цяжкую і карпатлівую працу. Ды вось бяда – навуковая этыка дазваляе ім гаварыць на старонках справаздач і манаграфій толькі сухім складам аб аб'ектыўных рэчах. Яны вельмі мала могуць паведаміць аб пачуццях, норавах, думках і маментальных дзеяннях канкрэтных людзей.

Ну дык што ж тады, адказацца ад думкі зазірнуць туды, у далёкую мінуўшчыну, пабачыць яе на ўзроўні звычайнага чалавека?

Якімі яны былі? Ці мелі акрамя цяжкай штодзённай барацьбы за існаванне, напрыклад – каханне, або проста любімы занятак? Ці марылі аб шчасці? Любаваліся яны заходзячым сонцам і зоркамі, ці

панічна баяліся цемры, злых багоў, лютых звяроў і ліхіх людзей? Напэўна, мужы добра валодалі сякерай і дзідай – ад гэтага залежыла жыццё. А што яны яшчэ ўмелі рабіць? А жанчыны? Якая роля ў жыцці належыла ім? Ці была тады мода? Ўва што гулялі дзеці? Як гатавалі ежу, і, наогул, што елі? Якое будавалі жылло? Што адчуваў малады ваяр у першай сваёй бітве з ворагам?

Калі задумваешся аб гісторыі нашай краіны, то мімаволі ўсплывае пытанне: — Чаму мы шмат ведаем пра Старажытную Грэцыю, Старажытны Рым, пра Ранняе Сярэдневечча ў Заходняй Еўропе? Падзеі, народы, імёны. І што мы ведаем пра нашую зямлю ў гэтыя часы?

Адказ ясны: — Мы ведаем вельмі мала, бо не было тут пісьменнасці, не было мураваных будынкаў...

Яно то так.

А гэта справядліва?

Тут таксама жылі людзі. Яны нараджаліся, паміралі. Напэўна сярод іх былі героі, знакамітыя мужы, прыгожыя, як багіні, жанчыны. Тут таксама былі бурныя падзеі, бітвы і перамогі, заўзятасць і крывавыя пакуты...

Ну дык разыйдзісь жа, смуга часу...

Пралог

Ніхто з людзей, нават з самых дасведчаных — тых, што валодалі патаемнымі ведамі і маглі размаўляць з багамі, — ужо не памятаў пра готаў, якія прасунуліся праз гэтыя мясціны з поўначы на поўдзень, нібыта востры нож-корд скрозь свежае сала. І ніхто не ведаў, што не ўсе яны сышлі адсюль, а былі такія, што засталіся, бо іх зачараваў край неабсяжных пушчаў, невялікіх утульных азёр і бяскрайніх балот. Яны растварыліся сярод тых, хто тут жыў спакон веку, і толькі радавая мянушка альбо назва паселішча магла паказаць на паходжанне, ды ніхто аб гэтым не здагадваўся. А, між тым, менавіта готы, якія ў пошуках лепшай долі зрушылі з прарадзімы і перасоўваліся па зямлі, нікога не пытаючы дазволу, і без роздумаў выцягваючы з похваў мячы, калі хто-небудзь жадаў ім перашкодзіць, пачалі ўсеагульную калатнечу, якая прывяла да таго, што многія плямёны ссунуліся з абжытых земляў, несучы разруху і пагібель найслабым. А можа й распавядалі вяшчуны-кашчуннікі лягенды пра готскую краіну Оюм, што існавала на поўдзень ад нараўскіх балот, або пра правадыра готаў Германарыха, які, напэўна, меў зносіны і з нашымі прашчурамі.

Потым наваліліся з усходу гуны, і цяжка прыйшлося і готам, і ўсім, хто апынуўся ў іх на дарозе. Загінула краіна Оюм, шукаў смерці ў баі і лёгка знайшоў яе, не пажадаўшы скарыцца, Германарых, а многія з ваяроў тутэйшых плямёнаў, адны як саюзнікі, другія пад прымусам, рушылі на захад, дапамагаючы “бічу божаму” Аціле і другім правадырам гунаў ваяваць і рабаваць заходнія землі. Шмат хто загінуў, іншыя здолелі здабыць ратную славу і нарабаваць чужога добра, але мала хто вярнуўся — на захадзе, акрамя вялікай верагоднасці згубіць сваю галаву, была яшчэ і безліч спакусаў. І гэтыя падзеі з цягам часу ператварыліся ў людскай памяці ў легенды, ды жанчыны часам страшылі непаслухмяных дзяцей імем Ацілы — прыйдзе і забярэ ў мяшок...

А вось пра обраў памяталі яшчэ добра, распавядалі з пакалення ў пакаленне старыя малым, як тыя зруйнавалі галоўны гарадзен Зімна, як развалілі дагэтуль магутны звяз плямёнаў, прымучылі дулебаў, здэкаваліся над людзьмі, бясконца доўга панавалі над усімі

тутэйшымі, тлусцелі і не ведалі не тое, каб жалю да тых, хто іх карміў, а нават таго клопату, які мае чалавек да свайго быдла. Обры думалі, што заўсёды можна будзе зневажаць пакорлівых мужоў, забіваючы дзёрзкіх, замест каня запрагаць у воз жанчын, і што так будзе заўжды. Яны прымушалі ваяваць з дагэтуль прязнымі дулебам плямёнамі — супраць сваіх. Здаецца, раней на гэтай зямлі ніколі не было такога цяжкага прыгнёту, многія прынялі дадзенае становішча, як пакаранне багоў, як сілу, якую адолець немагчыма, і цярпліва неслі абавязкі пераможаных перад пераможцамі, губляючы свой племянны дух і апошнюю павагу да сябе. Але заставалася вялікая нянавісць, добра схаваная пад маскай пакоры, і здолелі правадыры скарыстаць гэтую нянавісць, згаварыцца, патаемна выкаваць у людзях надзею, на лясістых грудях сярод дрыгвы падрыхтаваць рашучых ваяроў, якія ўдзень гнулі спіну на обрына, а ноччу, пры святле вогнішча, гатавалі зброю і вучыліся ваярскай справе.

І не знайшлося аніводнага здрадцы.

Доўга чакалі зручнага моманту і, нарэшце, дачакаліся. Калі далёка на захадзе обры пацярпелі паразу ад ваяўнічых франкаў, зразумелі — час надыйшоў. Шуганула раптоўна і паўсюдна людскім гневам, што збіраўся з пакалення ў пакаленне, і не ўтрымаць было гэты гнеў ні ў якіх рамках. Не літавалі ні старога, ні малага, такая заўзятая жыла нянавісць да прыгнятальнікаў.

І згінулі обры.

Тады акрыялі людзі, адчулі сваю чалавечую годнасць. Але ў былы дулебскі звяз плямёнаў паверыць ужо не маглі. Мужы з той пары не хавалі далёка мячы і дзіды, суліцы і лукі са стрэламі — заўсёды былі гатовыя ваяваць, каб змыць крывёю ганьбу былога рабства. Берзічы першымі рушылі праз багну на поўнач. Там замест разбуранага Зімна непакорлівы конязь і вярхоўны святар Хацімір каля вялікай ракі Прыпяці, на месцы старадаўняга капішча, дзе збіралася не адно пакаленне вяшчуноў і правадыроў, выношваючы думы пра будучае паўстанне, сярод непраходных балот каля вусця Гарыні, заснаваў гарадзен-крэпасць Хатомель. За берзічамі пацягнуліся другія плямены. Пабудавалі яшчэ адну цявядыню —

Хільчу. Таксама каля вялікага воднага шляха Прыпяці, і таксама ў зацішным месцы. Тут не было конязя, правілі гарадзенам і навакольным людям выбрана ад сямі вольных плямёнаў сем радцаў.

Так складаўся новы звяз плямёнаў — дрыгавіцкі. Разжываліся дабром, жывёлай, гаралі глебу, дзе толькі было магчыма, палявалі, лавілі рыбу. Жыццё станавілася больш сытае, жанкі нараджалі часцей, і праз нейкі час цесна стала на грудях сярод балот. Тады частка плямёнаў і родаў перайшла Прыпяць, асвоіла больш сухое Загароддзе, і па прытоках паднялася да узвышшаў. Да іх ахвотна далучаліся і бужане, таксама нашчадкі дулебаў. Паступова адчулі сваю сілу, найбольш рызыкавыя імкнуліся яшчэ далей. Раз пачаўшы рух на поўнач, яны больш яго не спынялі. Гэтае імкненне расцягнулася на стагоддзі. Прыгажосць пагорыстага ляснага краю вабіла да сябе. Не на пустое месца прыходзілі яны, назвы ў рэк і азёр ужо былі, і далі ім гэтыя назвы людзі, што жылі тут раней. Дрыгавічы пашыралі ўладанні, убіраючы ў свой племянны звяз нешматлікіх тутэйшых жыхароў з балтскіх плямёнаў, большасць з якіх не баялася прыхадняў, ладзіла з імі і заставалася ў сваіх паселішчах, паступова змешваючыся з дрыгавічамі. Здаралася ўсялякае: яны ваявалі паміж сабой і мірыліся, рабавалі і бывалі абрабаванымі, хадзілі ў набегі і пасылалі пагоні, навязвалі адно аднаму сваю волю, сваіх багоў, свае звычаі; паволі змешваліся, і вось ў адным месцы прыхадні “паглыналі” старажылаў, а ў другім наадварот. Самыя непакорлівыя з тутэйшых адыходзілі на захад, бо з поўначы іх таксама ціснулі крывічы. Адыходзіць было куды — зямля гэтая была заселена слаба.

Часам новыя пасяленцы даволі смела і далёка адрываліся ад сваіх і ўкліньваліся сярод тых, хто тут сядзеў са спрадвечных часоў. У іх ліку было і некалькі дрыгавіцкіх родаў, якія ў выніку пошукаў лепшай долі і новых зямель не толькі выйшлі да Нёмана, але й здолелі замацавацца паміж рэдкімі старадаўнімі паселішчамі яцвягаў, і ўжо вырастала пакаленне, якое лічыла гэтую зямлю сваёй радзімай...

Глава 1.

Дрыгавічы. З'яўленне Воўча

Малы дрыгавічонок поўз па снезе з апошніх сілаў і ўжо нават не плакаў. Ён не памятаў, як апынуўся ў гэтым месцы з незнаёмымі дрэвамі і карчамі. Гэта быў не іхні лес — там ён знаў кожнае дрэва, кожны пянёк. Ён ужо забыўся, як пайшоў па следзе зайца, што прабег ноччу зусім недалёка ад іхняй курной хаткі, якая стаяла сярод другіх такіх самых, на траціну ўкапаных у зямлю, усе з трысняговымі стрэхамі, з малымі дзвярыма і ваконцамі, і самі невялічкія, пад высокімі смалістымі хвоямі. Там было цяпло ад незгасальнага агеньчыка каменнага агменю ў куце адзінага памяшкання хаты. І вось цяпер ён не ведаў, куды падацца, але поўз па глыбокім снезе наўздагад. Малы быў дужым паквольным хлапчынам з роду Команяў, як і ўсе дзеці, якія здолелі выжыць з немаўлення, і ў крыві ягонай кіпела ўпартая прага жыцця.

Завіруха шчыра і хутка замятала сляды.

Воўк вынесся з-за бліжэйшага карча і, не спыняючыся, глуха рыкнуў, зубамі схапіў мальчика за каўнер кажуха і закінуў сабе на спіну. Малы ад страху моцна ўчапіўся ў ваўчыную поўсць, а звер ужо нёс яго ў нетры скрозь густую заслону завеі.

Раптам перад імі проста з-пад снегу паднялася белая постаць, мільганула лязо, і ў той жа момант па лесе праляцеў перадсмяротны ваўчыны енк. Чалавек адкінуў ваўка ўбок, хоць ён яшчэ біўся ў апошніх сутаргах, і нахіліўся над хлапчанём.

— Дзядзька Ло-о-ош!? — прамовіў той тонкім голасам і абняў выратавальніка за калені — падняцца сілаў не засталася. Лошна злёгка павалтузіў хлопца, але зразумеў, што нічога не даб'ецца ад яго. Ён узяў мальчика на рукі, падышоў да бліжэйшай яліны і асцярожна паклаў яго на пышную зялёную лапу, што вісела амаль ля самай зямлі. Потым скінуў на снег заплечны скураны мех, зняў з сябе кароткі кажух і накрыў ім малага.

Ён вярнуўся да ваўка, які не падаваў ужо адзнакаў жыцця, абматаў заднія лапы вяроўкай, падняў яго, падвесіў на тоўстую галіну, хутка варочаючы нажом, сцягнуў са звера шкуру, і, пакуль яна яшчэ была цёплая, загарнуў у яе хлопца.

— От, цуда малое! — прамовіў ён, асцярожна пасадзіў непрытомнага мальчика ў мех, яшчэ раз добра закутаў яму галаву, узваліў ношу на плечы і імкліва пабег.

“Да цемры не дабягу”, — падумаў Лошна і крыху запаволіў крокі, імгненна ацаніўшы адлегласць і размеркаваўшы сілы на ўсю сцяжыну дадому.

Лошна меў яцвяскае імя, па-дрыгавіцку яно азначала ласося. Так яго назвалі бацькі ў памяць пра дзеда, які быў яцвягам, але толькі пасля таго, як заўважылі ягоную імклівасць: ён добра бегаў у дзяцінстве навывперадкі з аднагодкамі, а яшчэ не баяўся вады і навучыўся плаваць і ныраць, нібыта рыба. Ягоны бацька, якога звалі Замана, калісьці закахаўся ў яцвяжанку і выкраў яе з яцвяскага паселішча. Племя рыхтавалася да вайны, чакаючы, што яцвягі будуць помсціць, але бацька Заманы на другі ж дзень, рызкуючы жыццём, паехаў разам з сынам, які напракудзіў, да яцвягаў, прыхапіўшы тое-сёе ў якасці падарункаў. Не падарункі мелі вырашальнае значэнне, а адвага дрыгавічоў, да таго ж у яцвягаў былі падобныя з дрыгавіцкімі звычаі, і выкраданне нявесты не з’яўлялася смяротным грахам. З правядырамі і бацькамі нявесты ўдалося дамовіцца. Але заставалася яшчэ адна перашкода — малады яцвяг, неабьякавы да выкрадзенай дзяўчыны. Ён не мог прэтэндаваць на падарункі, ды і не жадаў, і патрабаваў сутычкі на мячах. Правадыры не захацелі, каб дамоўленасць, якая амаль адбылася, скончылася нечай смерцю, але не змаглі адказаць сабе ў задавальненні паглядзець на кулачны бой. Маладыя і моцныя яцвяг і дрыгавіч спаўна ім гэтае задавальненне падалі, добра пабіўшыся. Кроў юшыла ў абодвух, калі Замана такі здолеў збіць суперніка з ног. Пасля бойкі яцвяскі вяшчун прымусіў іх пабратацца, змяшаўшы пушчаную адно аднаму кроў...

Беглася няцяжка, малады дрыгавіч знаходзіўся у росквіце сілаў, яму мінула два дзясяткі год, ен нездарма лічыўся адным з найлепшых вояў і паляўнічых у родзе Команяў, а можа, і ва ўсім племені Корчакаў, і мог бегчы доўга і без стомы. Гарачыня кароткай сутычкі з ваўком прайшла, і цяпер розныя думкі варочаліся ў галаве.

“Добра, што я выбраў менавіта гэюю ваўчыную сцяжыну. Яны часта вяртаюцца па ёй у свой Ваўчыны Лог. Але каб я не пачуў ягоны рык, то не паспеў бы залегчы і закапацца ў снег”.

Лошна бег тым тэмпам, якім прывык пераследаваць звяроў падчас зацяжных паляванняў, калі бегчы трэба было падоўгу. Рып ад ягоных ног далёка ляцеў па сцішаным на надвячорку лесе. Завяя непрыкметна скончылася, цягнула на мароз.

“Добра, што вецер дзьмуў у бок Ваўчынага Логу. Якраз на мяне ад ваўка. Але чаму ён быў адзін?! Ваўчаняты выводзяцца толькі ўвесну... Я, мабыць, ведаю яго — гэта Шэрак, у яго светлая пляма на поўсці. Гэта ж ён выкраў цяля летась сярод дня, і дагнаць не змаглі — па звярынай сцежцы на кані хутка не паскачаш.”

Лош раптам стаў, як укапаны. Хлапчук за плячыма ціха вэнькнуў — жывы.

Па лесе ледзь чутна цягнуўся гук чалавечага голасу. Лош ведаў ягонае прызначэнне — гэта галасілі з аблавы, на якую Комань выцягнуў весь род — і паселішча, і выселкі, а самых спрытных пяцёх — Буга, Лошну, Бычяня, Воя і Доўбенья адправіў у розныя бакі па звярыных сцежках. І працяглы гэты енк азначаў журбу.

“У Звонкім Бары”, — зразумеў Лош. Ён паставіў ногі ўшыркі, склаў далоні гаршком, набраў поўныя грудзі паветра і высока, адрывіста некалькі разоў прагаласіў у напрамку пачутага гуку. У ягоным галашэнні чулася радасць і гонар за сябе — ён ізноў самы спрытны, самы ўдачлівы! Потым стаў прыслухоўвацца. Праз нейкі час пачуў у адказ такія ж радасныя гукі. Цяпер ён ведаў, што людзі павярнулі дадому і хутка ўжо будуць у сваіх цёплых хатах. І толькі праз некаторы час, як зусім звечарэе, ён дабярэцца туды і сам са сваёй ношай. А зараз Комань адправіць у розныя накірункі легканогіх юнакоў, каб павыгуквалі з лесу астатніх, што, як і Лошна, пайшлі па звярыных сцежках неабсяжнага лесу радавой акругі, размешчанай на вялікіх абшарах левага берагу ракі Нёман і яго прытоку Маўчады, дзе дрыгавічы здолелі, як ім здавалася, трывала замацавацца сярод яцвяскіх родаў.

У лясных нетрах Ваўчынага Логу самотная ваўчыца чакала свайго вернага ваўка. Зграя адраклася ад яе, калі яна стала няздольнай да

палявання з-за пералому косткі нагі. Каб Шэрак да той пары не быў важаком, яе разарвалі б. Але Шэрак стаў перад ёй, пысай да зграі і аскаліў іклы. Кожны воўк ведаў сілу гэтых іклаў, і ніводны не рызыкнуў накінуцца. Тады зграя пакінула іх, а Шэрак перастаў быць важаком — ён застаўся са сваёй ваўчыцай...

Праз нейкі час яна хутчэй адчула, чым зразумела, што воўк не вернецца. Ніколі. Адчай завалодаў ёй, але яна не выла, каб не выдаць свайго месцазнаходжання. Цяпер яна здолее з'есці хіба што мыш ці якое-небудзь падла. Але яна яшчэ не павінна памерці, бо ў сваім нутры адчувала пачатак новага жыцця...

Калі Лош падб'ягаў да свайго паселішча, якое называлася Ведзмядзі, на небе ўжо зіхацела мноства вялікіх і малых зорак, а дрэвы пачалі патрэскаць ад марозу, пакрысе набіраламу моц. Патрэскалі і бяровенні ў зрубках невялікіх хатак, якія мясціліся, паўзапарошаныя снегам, на пагорку, што цягнуўся ўздоўж Маўчады. Над хатамі паднімаліся белыя слупы дымаў. У паветры пахла смажанінай — жанчыны рыхтаваліся да свята...

Людзі роду Команяў вялі надзвычай суровае жыццё, поўнае цяжкай працы, ваенных ліхалеццяў, перасоўвання з месца на месца дзеля пошуку лепшай долі. І ў гэтым жыцці было шмат стратаў, у тым ліку чалавечых. Менавіта таму ўсе, што бралі ўдзел у пошуках сына Крыны, былі вельмі ўзрушаныя, калі даведаліся аб выратаванні малога. Усё так добра скончылася якраз напярэдадні Вялікіх Зімовых Свят, і ўзрадаваная жанчына паабяцала назаўтра выставіць пачастункі.

Да паловы ночы людзі падыходзілі да хаты Крыны, каб спытаць, як там малы. А дзяцюк салодка спаў на лаве пад цёплай мядзвежай шкурай, так і не прычынаючыся пасля таго, як пабачыў свайго стрыечнага брата Лошну ў дзікім незнаёмым лесе.

Ніхто ўжо не называў яго старым імем, бо ўсе разумелі — тое, што здарылася — гэта знак, і цяпер імя хлапчука будзе назаўжды звязана з апошнім здарэннем. У тыя часы людзі не насілі выпадковых імёнаў, бо, як яны лічылі, ўмелі распазнаваць знакі багоў. Таму, калі на другі дзень хлопчык расплюшчыў вочы, ён убачыў над сабой ласкавае аблічча маці і пачуў сваё новае імя.

— Ну што, выпсаўся, Воўчы Абгрызак? – смяючыся спытала яна і патрэсла малога за нос: — Ну дык падымайся, есці пара, Воўчы.

Не паспеў ён прызвычаіцца да новага імя, як набегла чарада яго адналетак. Яны мацалі яго, тузілі, смяяліся: “Воўчы, Воўчы, Воўчы...”

Але апошні гук не прыжыўся, і ўжо праз дзень усе называлі яго Воўч.

Глава 2.

Вялікія Зімовыя Святы

Сцюжа і доўгія ночы пачалі даймаць і людзей у цесных хатах, і быдла ў яшчэ больш цесных хлявах. Хаты курэлі шызымі дымамі праз невялікія адтуліны ў дахах, адчайна змагаючыся з лютымі маразамі. Сонца нібыта зусім не збіралася больш выходзіць на белы свет. Пахмурнае надвор'е разам з завірухай і гурбамі снегу пад самыя стрэхі ды высокі змрочны лес, навіслы ўшчыльную над паселішчам, здавалася, нагоняць на людзей распач, і скоратца яны цемры, заб'юцца ў свае нізенькія хаткі, нібыта зверы ў норы, ды будуць пакорліва чакаць далёкай вясны. І тады нячыстая сіла пачне панаваць у наваколлі.

Ды не!

Жыло ўжо ў людзях прадчуванне хуткага нараджэння новага Сонца. Яму толькі трэба было крыху дапамагчы. Калі самы кароткі дзень пачаў пераходзіць у доўгі вечар, гаспадыні загасілі старое полымя на сваіх агменях і пацёпкаліся да бажніцы, якая стаяла ў сярэдзіне паселішча. Мужы і дзятва былі ўжо там. Нехта маладым голасам пачаў спяваць абрадавую песню, прасіць у Сварога, уладальніка агню нябеснага, каб ён даў людзям новае Сонца. Паступова песню падхапілі ўсе.

Стары святар Ястр выйшаў з адчыненых дзвярэй бажніцы і вынес прылады для здабывання новага агню. Ён лёгка мог бы высекчы іскру з дапамогай крэменя. У іншых родах маладзейшыя вяшчуны ўжо даўно так і рабілі, але ведзмяздзёўскі святар упарта здабываў калядны агонь старадаўнім спосабам — пры дапамозе адмысловай палачкі-лучыны, якую ён устаўляў у адтуліну на дубовым плашчаку, абкладваў высушаным мохам і дробнымі трэсачкамі ды хутка-хутка круціў далонямі. Круціць даводзілася даволі доўга, так што многія, асабліва дзеці, пачыналі думаць, што нічога ў Ястра не выйдзе. Але інакш думаў сам вяшчун. Ён без стомы і ўсё хутчэй круціў палачку, пакуль неўзабаве не паказаўся лёгкі белы дымок, а потым і агеньчык, які ўспыхнуў адразу нясмела, але досыць хутка набраў сілу. Ястр падкінуў сухіх трэсак, потым больш тоўстых смалякоў і перанёс агонь на раскладзенае загадзя

вогнішча. Заскакала полымя, хутка ахопліваючы сухія дровы. Людзі, не спыняючы спевы, узрадавана падыходзілі з паходнямі, прыкладвалі іх да вогнішча і разносілі новы агонь да сваіх хат.

Агонь прыносілі не толькі да хатняга агменю: ля кожнага двара на дарозе падпальвалі загадзя падрыхтаванае вогнішча, і цемра адступала ад хат да лесу. З ёй адыходзілі, адпаўзалі, адляталі і ўсялякія нячысцікі шукаць спажыву ў іншым месцы, бо разумелі: ў гэтым паселішчы цяпер нікога знянацку не заспееш. І старая рысь, што падкрадалася да хлявоў з разлікам пажывіцца чым-небудзь, убачыўшы вогнішчы, якія разгараліся то тут, то там, моўчкі павярнула назад у лес.

Калі людзі разнеслі агонь па хатах, на нейкі час ў паселішчы ўсталявалася цішыня — усе збіраліся за святочнымі сталамі.

Дзеці затрымаліся на двары і, навучаныя рабамі-хрысціянамі, выглядалі першую зорку. Крына адсунула заслон, зірнула ў вузенькае акенца і ўздыхнула:

— Э-эх! Надта пахмурна. Нічога сёння яны не ўбачаць.

Але яна памылілася. У невялікім разрыве паміж хмарамі дзеці ўгледзелі вялікую зорку, а каля яе — некалькі меншых, і з радаснымі крыкамі ўваліліся ў хату:

— Ёсць! Ёсць зоркі!

— Дачакаліся Каляд!

— Ну! Раз дачакаліся, тады будзем садзіцца за стол.

У дальнім кутку хаты на каменным агмені весела танчыў новы агонь. Доўгі стол, які займаў добрую палову памяшкання, быў накрыты святочным ільняным абрусам з узорами, пад якім тонкім слоём было разаслана пахае сена. За бліжэйшы да агменю канец ніхто не сядаў — там расклалі пачастункі прашчурам. За другім канцом на чале стала сядзеў Лош — Лошна Заманавіч — старэйшы муж у хаце. Побач ягоная жонка — прыгожая і вясёлая Ланя. З другога боку — сястра, гаспадыня хаты Крына. Потым Нор — Ніканор — малады і адзіны раб Лоша, што дастаўся яму ад нябожчыка бацькі: стары Замана паланіў яго ў час набегу на рамеяў, у якім бралі ўдзел ваяры з роду Команяў амаль сем зім таму. Нор быў хрысціянінам, але ў падзяку гаспадару за тое, што харчуецца за

адным сталом з яго сям'ёй, а не дзе-небудзь у хляве з быдлам, як некаторыя рабы ў іншых гаспадароў, цярпліва зносіў паганскія звычаі, нішкам молячыся свайму богу. Астатнія месцы на доўгіх лавах займала дзятва: родныя дзеці Крыны і дзеці памерлай ад цяжкіх родаў сястры. Муж Крыны, Воўчаў бацька, надарваў жылы на лядах і таксама памёр два гады таму. У Лані і Лоша сваіх дзяцей пакуль што не было.

Месца на лавах усім не хапала, таму малодшыя сядзелі на руках у старэйшых. Было надта цесна, але па-святочнаму весела. Пахі ад сытных страў прыемна казыталі насы. Налілі ў кубкі дарослым хмяльнай медавухі, дзецям — напою з журавін. Усе глядзелі на Лоша, а той узіраўся ў процілеглы канец стала, дзе стаялі пачастункі продкам, нібыта бачыў там кагосьці.

— Дзякуй багам і прашчурам нашым, што мы жывыя і здаровыя, што дапамаглі нам адшукаць Воўча, што дачакаліся новага Сонца. І дай усім нам, Каляда, шчасця...

Калі ўсе добра пад'елі, Лош падняўся:

— Нор, хадзем са мной, дапаможаш.

Яны выйшлі з хаты да хлявоў, у капне сена адшукалі прыхаваную мядзведжую шкуру. Праз кароткі час у кірунку бажніцы падалася постаць, вельмі падобная на мядзведзя.

Там ужо чакалі іншыя маскіраваныя — задзірлівыя Каза, Дзед і Жораў, змрочныя Смерць і Старчыха, потым падышлі у абдымку забіяцкія Чорт з Ваўком ды важкія Тур і Кабыла, а таксама апрануты па-святочнаму, але без маскі, старэйшына роду Комань.

Святар Ястр, які заўжды меў адмысловае маляўнічае адзенне з багатага меху ды з рознымі падвязкамі і пацеркамі, загадаў усім зайсці ў капішча, і там пачаў каля вогнішча абрад гадання на чарговы год. Ніхто з прысутных не разумеў дзеянняў вешчуна. Той часам патрабаваў дапамогі: штосьці падтрымаць, паднесці або выкінуць, наліць кудысьці вады, кінуць у вогнішча пук нейкага зелля. Раз-пораз агонь рабіўся то больш яркім, то амаль згасаў; дым быў то чорным, то белым, то рудым. Змяняліся і пахі: ад салодкіх да рэзкіх і непрыемных. Вось святар набраў вуголля на шырокі дубовы плашчак, адварнуўся ад усіх, накрыўся радном і

схіліўся. Маскіраваныя на розныя галасы зацягнулі старадаўнюю песню. Ястр доўга штосьці шаптаў, часам гайдаўся з боку ў бок, і ўвесь гэты час доўжылася песня. Калі, нарэшце, яна скончылася, вяшчун павярнуўся да маскіраваных і Команя.

— Каляда і Ярыла прадвяшчаюць ураджайны год, — урачыста прамовіў Ястр, — зіма скончыцца звычайна, але сакавік будзе студзёным. У траўні і чэрвені пройдуць своєчасовыя дажджы, вырастуць добрыя травы на сенажацях і збожжа на лядах. А вось грыбоў многа не набіраем, бо восенню прысушыць, і будзе яна доўгая і цёплая.

Узрадаваліся маскіраваныя, бо выходзіла, што год будзе ўвогуле нядрэнны. Гаданне скончылася, самы час ісці калядаваць па хатах. Падскочылі музыкі, зараўла дуда, закалаціўся бубен, і святочны натоўп падаўся да хат.

Ніхто акрамя Команя не заўважыў, што не было радасці ў вачах старога святара. Калі ўсе аддаліся, ён наблізіўся да Ястра і схпіў яго за пояс:

— А цяпер кажы, што ўтаіў.

— Можа, потым, Комань, — не хацеў вяшчун псаваць свята старэйшыне, з якім быў, да таго ж, сябрам з дзяцінства.

— І потым таксама пагаворым. Ну?!

— Трэба рыхтавацца да вайны, Комань.

— Да вайны заўсёды трэба быць напaгaтoвe. Што, так дрэнна?

— Дрэнна, Комань. Але мне трэба яшчэ паваражыць праз нейкі час.

— Калі чакаць бяды?

— Не цяпер. Яшчэ ёсць час.

— То пагаворым апасля. Цяпер трэба да хаты падавацца. Да мяне ж першага каляднікі прыйдуць. І ты завітвайся. Хоць ты і вяшчун, але ў свята трэба быць з людзьмі, сам ведаеш.

— Дзякуй, Комань, прыйду.

Комань хуткімі крокамі пашыбаваў даганяць маскіраваных, а тыя няспешна, с песнямі і жартамі ўжо набліжаліся да ягонай хаты, якая амаль нічым не адрознівалася ад іншых у паселішчы, хіба была крыху большай.

Вось Дзед, у масцы з бярысты, у кажусе навыварат, з вялікай морквай, якая боўталася спераду ніжэй пояса, трымаючы на вяроўцы Казу, падкраўся да маленькага акенца і пагрукаў кіем у заслону:

— Гэй! Гаспадары! Дазвольце нам пакалядаваць! Нашай Казе ў вашай хаце паскакаць! І вас развесяліць!

— Адкуль вы будзеце?! — голасна спытаў, падыходзячы, Комань, як быццам бы і не бачыў толькі што маскіраваных каля бажніцы.

— Мы людзі няпростыя, з далёкага краю, з-пад самага выраю! —

— Адкуль ідзяце?

— Ідзем вакол света, ад лета да лета, Казу вядзём, радасць нясём.

— Дык просім у хату!

Старэйшая жонка Команя ўжо адчыняла дзверы:

— Госці-шчадрвальнікі! Заходзьце, мы вас частаваць будзем!

— Вы нас частаваць, а мы вас віншаваць! А яшчэ жадаць, каб дзяцей было многа, каб род быў моцны, каб усе былі здаровымі.

Дзед першы заходзіў у хату і цягнуў за сабой Казу. Следам увальваліся астатнія. Зрабілася цесна. Музыкі былі вымушаны застацца на двары, каля вогнішча перад хатай. Гаспадары, падкідваючы сухія сукі ў полымя, адначасова ўважліва назіралі, каб яно незнарок не перакінулася на пабудовы і не нарабіла бяды.

Калі б цяпер хто-небудзь змог падняцца высока ў неба, куды птушкі не дасягаюць нават удзень, то сярод вялікай прасторы апраметнай начной цемры, ўбачыў бы ўнізе мноства ззяючых кропак. Падобныя на зоркі ў небе, але не смеючы супернічаць з імі ў колькасці, яны былі параскіданы скупнасцямі, паміж якімі пралягалі значныя адлегласці, дзе большыя, дзе меншыя. Яны ззялі паўсюль, дзе жылі людзі, якія верылі і ведалі, што новае Сонца ўжо нарадзілася і абавязкова прыдзе да іх, адгоніць зімнюю сцюжу, абагрэе зямлю, і кожнаму стварэнню, кожнай жывой душы дастанецца ягоная доля ласкавага цяпла і света.

Музыкі стаялі цесным гуртом, старанна прыслухоўваючыся да таго, што рабілася ў хаце, і як толькі пачыналася чарговая песня, дружна і зладжана, без усялякай каманды, пачыналі акампанаваць

спяваючым. Асабліва стараўся сталы і сур'эзны дудар, надуваючы праз трубку-соску мех з цялячай скуры, што трымаў пад рукой, адначасова лоўка перабіраючы пальцамі па дзірачкам жалейкі, што выходзіла з меха, тым самым ствараючы мелодыю, а гудок-бурдон з загнутай на канцы рагоўняй ўзбагачаў музыку урачыстым тэмбрам. Малады жвавы хлопец дробна біў калатушкай у невялікі бубен, які трымаў над галавой, задаючы рытм. Ім дапамагалі другія музыкі, дуючы ў розныя невялікія драўляныя дудкі і гліняныя свістулькі.

Нечакана дзверы адчыніліся, і зачাপіўшыся за высокі парог, на двор лямантуючы і лаючыся вываліўся Дзед. Музыкі, а таксама разявакі, у асноўным дзеці, якія прыбеглі ад другіх хат, паспелі ўбачыць, што ў яго гарыць кімсці падпаленая ільняная барада! Пад рогат і жарты Дзед упаў тварам у сугроб і загасіў полымя, потым падняўся, адарваў і адкінуў рэшткі спаленай барады, выцягнуў з кішэні жмут ільну і хуценька прымайстраваў сабе новую. Пад маскай весела блішчэлі маладыя вочы. Ён азірнуўся, пдміргнуў раззявакам.

— Мядзведзь, ты дзе?!

— Тут я, — адказаў Мядзведзь голасам Лоша.

— Хадзем! — загадаў Дзед і зноў пераступіў высокі парог.

На нейкі час у хаце сцішыліся, толькі чулася нейкая валтузня і бурчэнне, а за ім выбухнула новая хваля жартаў і смеху. Пад чарговую песню з хаты выскачыла Каза. Яна гучна ляскала драўлянай сківіцай, падскоквала і мэкала, абыходзячы гаспадарскі падворак, каб дабрабыт быў не толькі ў хаце, але і ў хлявах, і ў поле, і паўсоль.

— Дзе каза ходзіць, там жыта родзіць!

Дзе не бывае, там вялягае!

Дзе каза хвастом, там жыта карчом!

Дзе каза нагой, там жыта капой!

Дзе каза рогам, там жыта стогам!

Калядоўшчыкі абыходзілі усе хаты. Прыход іх з нецярплівацю чакаўся ў кожнай сям'і, бо яны абавязкова прынясяць шчасце,

здараёе, дабрабыт на ўвесь год, а хваробы і нягоды выносяць з сабой. Добра частавалі калядоўшчыкаў, бо ведалі, што чым большыя дары дадуць, тым больш шчодры і багаты будзе год.

Пасля людзей будуць наведваць багі. Сам Каляда прыйдзе зранку, прыгожа ўбраны, на галаве вянок з каласоў, у суправаджэнні вясёлых пясельнікаў. Непрыкметна ноччу пракрадзеца ў хату Зюзя і пачастуецца куццёй, адложанай у асобную місу. Стары, з белымі, як снег валасамі і даўжэзнай барадой такога ж колеру, сам нізенькі і тоўсты, у белым кажусе, з непакрытай галавой і босымі нагамі, у руцэ цяжкая жалезная булава. Усе імкнуцца пачаставаць Зюзю, бо ён у ліхую сцюдзённую пару часам выходзіць з лесу, каб папярэдзіць пра жорсткую суровую зіму, або вызваляе ад холаду таго, хто замярзае. Не трэба зліць Зюзю, бо калі ён зазлуецца, то так магутна стукае булавой па якім-небудзь пні, што зямля і бярвенні ў зрубках гучна трэскаюцца.

— Хто гэта там стукае?

— Сам Зюзя стукае, людзей ушчувае!

Акрамя роду Команяў, што пражываў не толькі ў Ведзмязях, але і на выселках, былі яшчэ два — род Багрымаў, які месціўся ў паселішчы Вусце, там, дзе Промша ўпадае ў Маўчаду, і род Дайгодаў — у Рудзе, дзе Ізва ўпадае ў Нёман. Яны абменьваліся нявестамі, бо браць жонку са свайго роду было забаронена. Часам усе тры роды ладзілі сумеснае паляванне, асабліва, калі трэба было паменьшыць колькасць ваўкоў ці іншых драпежнікаў, часам ваявалі разам у ліхалецці; зрэдку паміж імі здараліся звады з-за сенакосаў або борцяў, але ўвогуле жылі дружна. Мелася ў іх на амаль аднолькавай адлегласці ад кожнага з гэтых паселішчаў агульнае ігрышча — шырокая паляна сярод лесу, дзе ў святы збіралася моладзь з усіх трох родаў.

Гэтым разам на паляну прыйшла не толькі моладзь, але і маладыя мужы, каб падужацца і пабіцца на кулаках. Лош любіў гэтыя забавы, лічыў іх карыснымі для ваяра. Біліся род на род, паселішча на паселішча. Перад тым, як даходзіла да бойкі паміж дарослымі, валтузілася дзятва, пачынаючы ад самых малых. Лош назіраў, як першы раз б'ецца Воўч, каб вызначыць, ці ёсць у таго

задаткі байца. Воўчу спачатку было неяк няёмка біць нападзніка хлопца з Вусця, што апынуўся насупраць, але, калі атрымаў добрага тычка па скуле, то адразу даў здачы, ды так, што той адляцеў.

Воўч паглядзеў убок і пабачыў, як схапіліся яго сябар Ежка са сваім супернікам, ды перад ім ужо з'явіўся другі, больш старэйшы хлопец. Ён лёгка збіў Воўча з ног, але той крутануўся і таксама зваліў яго ў снег. Хлопец раззлаваўся, што не даў рады слабейшаму, і ўдарыў суперніка ў нос. Воўч, не зважаючы на юшку, што пацякла па падбародку, галавой з усёй сілы баднуў свайго крыўдніка ў твар. Той перакуліўся, ад нечаканасці закрыўшыся далонямі, і адразу ўскочыў, раззлаваны яшчэ больш. Цяпер з яго будуць кпіць старэйшыя браты, бо меншы за яго супернік два разы зваліў яго з ног! Ён крыкнуў скрозь зубы: — Зараз я цябе заб'ю! — і хацеў ізноў накінуцца на Воўча, але не паспеў, бо таго адкінулі за каўнер назад свае старэйшыя хлопцы, якія ўступалі ў бойку. Воўч падняўся, прыклаў кавалак снегу да носа, і раптам сустрэўся позірмам са сваім супернікам, якога таксама адкіснулі назад. У яго вачах Воўч убачыў лютую злосць.

А ў бойку ўжо ўваходзілі дарослыя мужы, і глядзець на іх было страшна і вельмі цікава. Кулакі мільгацелі так хутка, што цяжка было прасачыць за імі. То адзін, то другі баец апыналіся на снезе, збітыя лоўкім ударам, але адразу ўскоквалі і зноў шукалі суперніка. Лош тройчы збіваў з ног Лупача з Вусця, але той кожнага разу маланкава ўскокваў на ногі, і нарэшце сам трапна ўдарыў Лоша, уклаўшы яго ў снег. Лош падняўся і адразу атрымаў яшчэ адзін удар у твар. Ён ізноў пачаў паднімацца, але ўбачыў сваю кроў і вымушаны быў выйсці з бойкі — такія правілы. Тады ён застаўся ляжаць, назіраючы, як б'юцца астатнія. Усё менш ваяроў заставалася на нагах, і хутка бойка скончылася.

Лош і Воўч сядзелі побач на краю паляны, абапёршыся на ствол высокай сасны, і трымалі на насах снег. Яны паглядзелі адзін на аднаго і зарагаталі.

— А з цябе можна зрабіць байца, задаткі ёсць, — пахваліў Лош пляменніка. — Толькі запомні: галоўнае — мець цвярозы розум, не даваць злосці занадта многа волі.

Воўча вельмі ўзрадавала хвала Лоша, а на заўвагу ён спытаў:

— А як жа “пана”, дзядзька Лош, хіба гэта не панаванне злосці і лютасці?

— Э-э! У пану могуць уваходзіць нямногія. Так, гэта лютасць, але пад уладай розуму...

Паступова ўсе пацярпелыя абцёрліся снегам ад крыві, адсапліся. Дарослыя мужы і малыцы разыходзіліся – хто дахаты, хто ў госці ў суседняе паселішча, і часта здаралася, што да тых, з кім толькі што біліся. А моладзь яшчэ на нейкі час заставалася на ігрышчы. Воўч з распухлым носам і Ежка з сіняком пад вокам ішлі разам і заўзята абмяркоўвалі тое, што бачылі і ў чым удзельнічалі самі. Яны сёння трошкі пасталелі. Калі адыходзілі, Воўч яшчэ раз сустрэў поўны злосці позірк былога свайго суперніка...

Увечары ў Ведзмязі прыйшоў дзіўны госць. Дзяцюк высокага росту, апрануты ў шырокую яркую накідку, увесь абвешаны званочкамі, каляровымі анучкамі. Твар у яго быў пачварны, з чырвонымі шчокамі і вялікім носам, валасы доўгія, распушчаныя, як конскі хвост. У руках – тоўстае жазло, таксама абвязанае каляровымі тасёмкамі.

Малыя дзеці спужаліся і разбегліся па хатах. Воўч з Ежкам і яшчэ некалькі хлапцоў не пабеглі:

— Хто ты такі?!

— Чаму страшны надта?!

— Ты чаго прыйшоў да нас?!

Госць разлаваўся, замахнуўся жазлом і голасна закрычаў:

— Што-о-о!? Не пазна-а-алі?! А вось я вас зараз...

Ён пагнаўся за маленькімі, тыя кінуліся хто куды. Але насустрач ужо выходзіў вялікі карагод старэйшых юнакоў, апранутых у розныя строі: хто ў ваяра, хто ў звера, хто ў чужынца або нячысціка. Малыцы перасталі ўцякаць. Тады Ежка здагадаўся:

— Воўч! Ну і дурні мы! Гэта ж Шчадрэц!

— Бог балявання і бяседы?!

— Так! Ну і весела ў нас будзе зараз!

— Ага! Ён некалькі вечароў будзе прыходзіць!

— А колькі казак і песень ведае, колькі розных гісторый!

Шчадраца пасадзілі ў знарок зроблены невялічкі воз, таксама ўбраны стракатымі шматочкамі тканіны і званочкамі. Хлопцы-шчадраванцы правезлі гасця па ўсім паселішчы пад прывітальны лямант ведзмядзёўцаў. Потым падыходзілі да кожнай хаты. Шчадрэц быў вясёлы і ўсім знаходзіў ласкавае слова і пачастунак. Людзі выносілі прысмакі, частавалі Шчадраца і яго світу. Цэлы вечар над паселішчам чуліся смех і песні. У якасці апошняй хаты ў гэты раз Шчадрэц выбраў жытло Крыны:

— Прымай, Крына, ватагу. Мы на ўсю ноч да цябе. Ты, кажуць, пачастункі гатавала?

— Калі ласка! Заходзьце, госцікі дарагія!

Калі Шчадрэц са світай зайшлі ў хату, там зрабілася вельмі цесна. Занялі ўсе лавы і палаткі. Каму не хапіла месца, тья проста стаялі па кутах і каля дзвярэй. Крына кожнага частавала смачным варывам і медавухай. Шчадрэц усіх заводзіў на вясёлы лад сваімі бясконцымі жартамі і падкавыркамі.

Цяпер ужо зіма не здавалася празмеру халоднай, ноч — занадта доўгай, а жыццё — няцярпна цяжкім. Вясёлы гоман і рогат часта перарываліся каляднымі песнямі, якія разносіліся далёка па даліне Маўчады, дасягалі Нёмана і распаўсюджваліся па навакольных лясах, палохаючы дзікіх звяроў і птушак. Неба ачысцілася ад хмар. Маладзік вісеў над спічастымі хвоямі, узначальваючы святочны карагод незлічоных зорак. Халоднае святло адлюстроўвалася безліччу іскраў на сняжынках, якія нядаўна апусціліся на зямлю.

Глава 3.

Вож, Вядзьмар і воі

Ястр — святар, вясчун і вядзьмар у адным абліччы, — сядзеў на кудлатай мядзведжай скуры, пасланай на падлозе пасярод васьмікутнага будынка, аснову якога складалі магутныя дубовыя слупы, укапаныя ў зямлю. Сцены былі складзены з яловых камялёў, заведзеных у адмысловыя пазы, высечаныя сякерай у слупах. Будынак меў стромкі дах у выглядзе васьмікутнай піраміды з тоўстага пласту трыснягу, прымацаванага да жэрдак, што абапіраліся на хваёвыя кроквы. На самым версе ў даху зеўрала дзірка для выйсця дыму. Пабудова не была ўкапаная ў зямлю, як курныя хаты і хлявы ў паселішчы, бо не прызначалася для жытла чалавека альбо жывёлаў. Гэта была бажніца. На глінабітнай падлозе, якраз пасярэдзіне, гарэла невялікае вогнішча, раскладзенае на пляскатым каменні, убітым у зямлю. Каля сцен стаялі драўляныя выявы Сварога, Зніча, Вялеса, Ярылы, Перуна.

Ястр маліў багоў. Багоў многа, і кожнаму трэба дагадзіць. Ён ужо прашаптаў звычайнае кола малітваў і закленаў, а цяпер звяртаўся да ўсіх адразу:

— Багі нашыя! Дайце нам жыць і не ўміраць заўчасна. Дапамажыце нашым воям, паляўнічым і аратым, каб былі вострыя мячы нашыя, каб былі меткія стрэлы і суліцы, каб багата радзілі нівы і жанкі нашыя! Дайце нам сілу, каб адолелі мы ворагаў! Адвядзіце ад нас беды нашыя...

Закончыўшы малітву, стары вясчун пачаў прыслухоўвацца, ці не адклікнецца хто-небудзь з багоў, ці не пашле які-небудзь відавочны знак. Ды маўчалі багі. Толькі праз пэўны час пачуў аддалены грай.

“Ізноў груганнё. Ізноў здалёк.” — падумаў ён, — “Непасрэднай пагрозы яшчэ няма, але і добра няма. Ці не знак гэта, што недастаткова прыносім ахвяры багам, што патрабуецца самая вялікая ахвяра?!..”

Ён рашуча падняўся, выйшаў з бажніцы, прычыніў дзверы з высокім — да калена, парогам і накіраваўся да Команя.

Род Команяў быў моцны: сем дзясяткаў вояў мог выставіць у выпадку вялікай патрэбы. Два леты таму на вечы вырашылі, што

цесна стала ў Ведзьмядзях, і таму некаторыя малодшыя мужы, якія цяжка ўжываліся з галавамі сваіх сем'яў, узялі жанок, дзяцей, рабоў, частку быдла, і сышлі з Ведзьмядзёў, заснавалі ніжэй па плыні Нёмана выселкі. За новым паселішчам і дагэтуль не ўмацавалася яшчэ трывалай назвы, таму пакуль што яны так і называліся — Выселкі. Тады маладыя ўзрадаваліся, што адрываюцца ад апекі старэйшых, і з запалам будавалі зрубы новых хат на новым месцы, а дапамагаў ім увесь род. Старэйшыя бурчэлі, незадаволеныя, што часткова страчваюць уладу, ды кожны разумеў: так лепей для ўсіх, і гэта добры знак — павелічэнне колькасці сем'яў.

Ястр быў адзіны пасярэднік паміж людзьмі роду Команяў і багамі, як на Ведзьмядзі, так і на Выселкі, і таму слова яго мела вагу.

— Зойдзеш? — запытаў Комань і, калі Ястр кіўнуў, адчыніў дзверы і гучна сказаў у хату:

— Ярына! — гэта была старэйшая жонка Команя. — Вазьмі дзяцей і сьдзі куды-небуць.

Жанчына хуценька сабрала дзетак і пабегла да суседняга будынку.

Суразмоўнікі пільна глядзелі адзін аднаму ў вочы: Комань, сталы муж магутнага целаскладу, з густым цёмна-русым валоссем на галаве і барадзе, і Ястр, які мала саступаў у росце, але быў не такі шырокі ў плячах, з доўгай барадой і прыкметнай сівізнай.

— Комань, багі патрабуюць ахвяру. Вялікую...

— Што ты надумаў, Ястр? — ціха запытаў Комань, ужо здагадваючыся, куды гне вядзьмар.

— Сам разумееш, не мне гэтае патрэбна, — таксама ціха адказаў той. — Бяда вісіць над родам нашым.

— То дамоўся з багамі, на тое ты і святар.

— Богі гневаюцца на нас. Бяда набліжаецца. Груганнё кружыць над паселішчам.

— То адвядзі бяду.

— Я адвяду. Ды толькі... патрэбна ахвяра, вялікая, — ён цяжка ўздыхнуў. — Патрэбен... чалавек... юнак.

Комань падняўся — высокі, галава пад бэльку. У вачах —

няўмольнасць:

— Юнака не дам, — ціха, але цвёрда прамовіў ён, — выдумаі што-небудзь іншае. Можа, тура альбо лася. Ці зубра. Зловім самага лепшага.

Ястр пакруціў галавою.

— Кагосьці з іх таксама трэба, але гэтага недастаткова, — ён глыбока задумаўся, пачаў пальцамі перабіраць нізку бурштынавых пацерак. — Каб было лета, я б сказаў — мядзведзь. Ён бліжэй да чалавека.

Комань узяў яго за плечы:

— Ну, дык давай мядзведзя!

— Нельга з берлагу.

Комань адпусціў плечы вешчуна, адступіў на крок. У вачах яго было здзіўленне:

— Адкуль ведаеш пра бадзягаў, стары прайдзісвет?!

— Ды ўжо ж ведаю...

...Яны стаялі паўколам — лепшыя ваяры і паляўнічыя роду: Буй, Бычань, Вой, Лошна, Доўбень і Слаў. Непадалёк тапталася ўся ведзьмядзёўская дзятва і многія дарослыя, каму здарылася быць у гэты час у паселішчы. Усе шасцёра ваяроў былі ў збройным чыне. У кожнага — цяжкая дубовая дзіда з вострым жалезным джалам на канцы, баявая сякера, меч у похвах на перавязі і доўгі корд за шырокім поясам. Лукаў не бралі — для палявання, якое мелася адбыцца, яны былі недастаткова эфектыўнымі. Насупраць ваяроў стаяў Комань, уважліва ўглядаючыся ў твар кожнага:

— Усе гатовыя? Ніхто з жонкай не аскароміўся? Ты, Доўбень, увечары дзе валачыўся?

— Ну што ты, дзядзька Комань? Ты ж наказваў. Хіба ж я дзіця?

— Я кажу, бо ведаю, што не ўсім даспадобы звычайі продкаў. А хто іх не трымаецца, той слабне, бо ад яго адварочваюцца багі і прашчурны, якія дапамагаюць нам. А як слабне чалавек, дык слабне і род чалавечы. Я не пра вас кажу, але ўсе памятаюць, як забілі Жолну з Руды, бо ён пахваляўся начнымі подзвігамі з жанкамі, а потым спатыкнуўся на паляванні, і з яго віны загінулі людзі ад зубра. Гэтую ганьбу роду прынёс адзін з найдужэйшых. І яе нічим

не змыеш. А тое ж быў наш супляменнік.

Комань памаўчаў, насупіўшыся. Потым страсянуў галавой, мех на шапцы варухнуўся хваляй. Вочы ягонья праясніліся:

— Ну, ды гэта не пра вас, ведаю!

Ён махнуў рукой, памаўчаў яшчэ трохі, углядаючыся ў твары лепшых мужоў рода, і працягнуў:

— Сыны мае, ваяры мае! Ізноў пасылаю я вас на цяжкую справу. Здарылася небывалае. Мядзведзі-бадзягі разгуляліся на дальніх паляўнічых угоддзях, рана ці позна прыкльгаюць сюды па быдла. Чаму яны з бярогаў падняліся, адзін Вялес ведае, а можа быць, яны і не залягалі нават. Суняць іх трэба, такая вось справа. Можа, яна і не такая складаная была б, ды вось Ястр...

Комань азірнуўся на вешчуна, які чакаў збоку:

— Ястр, ведаеш што? Кажы сам!

Вядзьмар наблізіўся. Футравае ўбранне на ім было своеасаблівае, з мноствам дробязных дэталей; зверху надзеты разнастайныя каралі – жалезныя, касцяныя, з зубоў звяроў і нават нетутэйшыя бурштынавыя пацеркі. Шырокі пояс быў расшыты каляровымі ўзорамі: сонцамі, зоркамі і свастыкамі. Ды не красы дзеля – у кожнай дэталі, у кожнай рэчы быў свой магічны сэнс. Ястра паважалі: ён умеў размаўляць з багамі, мог іх задобрыць і навучыць рабіць гэта іншых. Але часта з яго і пасмейваліся бывалыя ваяры, якія бачылі шмат смерцяў і нічога не баяліся. Надта ж ужо красамоўна праводзіў шаман абрады і лад адзення меў адмысловы — яркі, маляўнічы — куды жанчынам да яго... Але, як глядзеў Ястр на каго, то мала хто мог вытрымаць ягоны позірк спакойна. Вось і цяпер, калі ён рэзка ўскінуў свае светлыя пранізлівыя вочы, кожнаму здалося, быццам шаркнулі нечым вострым па душы.

— Багі незадаволеныя намі! Нас чакаюць цяжкія выпрабаванні і страты. Самі бачыце — на лядах недароды, у лясах паменшала звяроў, у Нёмане даўно ўжо не лавілі вялікіх самоў. Яцвягі штосьці нядобрае наважваюць...

Ястр гаварыў, а сам дапытліва прыглядаўся да мужоў:

— Каб не было горай, патрэбная вялікая ахвяра.

Ён ізноў абвёў усіх позіркам і раптам голасна і хутка вымавіў:

— То прывядзіце жывога Гаспадара!

Воі-паляўнічыя збянтэжыліся:

— Што?!

— Жывога мядзведзя?!

— Вось дык так!

— Мядзведзя-бадзягу? Ды ён жа злы, як сто нячысцікаў!

— Ястр, а мы яго там, у лесе ў ахвяру прынясем, — прапанаваў Буй.

Ястр маўчаў, ізноў апусціўшы вочы. Маўчаў і Комань. Сцішыліся і астатнія. Толькі ў Слава адразу загарэліся вочы. Комань заўважыў гэта і здагадаўся, а праз імгненне зразумелі і астатнія, ды ніхто не падаў выгляду. Усе ведалі гэты спосаб узяць мядзведзя — даць яму жывую ахвяру, і, пакуль звер будзе займацца ёй, на імгненне забыўшыся пра астаніх, утаймаваць яго.

Слава цяжка параніла ў сутычцы з чужынцамі-рабаўнікамі некалькі гадоў таму. Гэта была жорская бойка, у якой прымалі ўдзел многія ваяры племені. Тады загінулі Туж, Груд, Бродзень. Рана Слава, як выявілася, была невылечнай — звонку ўсё зацягнулася, але суліца ворага, мабыць, дайшла да вантробаў, і мужны вой слабеў з кожным годам. Ён разумеў, што ўжо не ачухаецца, і аднойчы прызнаўся блізкім сябрам, адным з якіх быў і Комань, што хацеў бы адысці да продкаў. Ды імя ў яго было Воіслаў нездарма, а таму што слаўны гэта быў ваяр і не жадаў ён ганебнай смерці ў ложку пад прыглядам сваіх жанок...

Комань прамовіў:

— Слаў... — і зразумеў, што не можа больш падабраць словы.

Тады ён цвёрда паглядзеў Славу ў вочы, а той у адказ усміхнуўся са згодай.

Комань яшчэ раз усіх абвёў позіркам:

— Трэба было б больш мысліўцаў адправіць, ды не магу — неспакойна наўкол. Наказаў конязь Волад трымаць вояў напагатове, выставіць дазоры ды паслаць выведнікаў на захад — у бок яцвягаў з непрымірых. Так што спраўляйцеся самі. Няхай вам дапаможа Велес. Камандуй, Буй.

Буй гучна свіснуў, і з-за дрэў юнакі падбегам вывелі загадзя падрыхтаваных да паходу коней. Мужы амаль бязгучна ўзвіліся на іх, і невялікі атрад бадзёрай рыссю пакінуў паселішча. Хутка перастаў быць чутным і тупат капытоў — снег гасіў гукі.

Комань і Ястр, не згаворваючыся, знялі шапкі, паднялі рукі да неба:

— Дапамажы нам, Велес!

Ім туравалі дзеці і дарослыя:

— Дапамажы, Велес...